

ANSAMBLUL BISERICII EVANGHELICE FORTIFICATE
MIERCUREA SIBIULUI (REUSSMARKT)
STUDIU ISTORIC

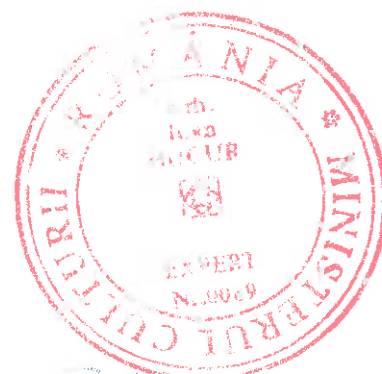
Dr.arh. Olasz Gabriella
martie 2015

000374

CUPRINS

MEMORIU GENERAL

1. Obiectul studiului istoric, date generale
2. Amplasament, date despre localitate
3. Istoricul ansamblului, etape de construcție
4. Descriere
 - Biserica
 - Fortificația și clădirile anexe
5. Valori deosebite, amenajări interioare, mobilier
6. Intervenții ulterioare – reparații
7. Sinteză cercetării, recomandări
8. Bibliografie

Elaborator

Olasz Gabriella / Birou individual de arhitectură

Dr. arh. Gabriella Olasz

000375

1. OBIECTUL STUDIULUI ISTORIC, DATE GENERALE

Studiul istoric s-a elaborat ca studiu de fundamentare pentru proiectul de reparare a ansamblului bisericii evanghelice fortificate din Miercurea Sibiului. Pentru elaborarea unor soluții potrivite, este necesară mai întâi definirea exactă a valorilor existente, astfel ca diferitele părți ale ansamblului să fie abordate în mod corect pe parcursul proiectării. Lucrările rezumându-se doar la reparații, fără intenția unei restaurări, nu s-a considerat necesară nici elaborarea unui studiu cuprinzător care să trateze în detaliu toate problemele și elementele, ci a unuia care să permită o mai bună înțelegere a dezvoltării generale a ansamblului și o mai bună percepție a diferitelor elemente arhitecturale componente.

Ansamblul care prezintă obiectul studiului se compune dintr-o biserică cu turn de vest, înconjurată de un zid de incintă de formă ovală, cu turn de poartă cu locuința paraclisierului, și din anexe adosate zidului de incintă, respectiv o clădire care adăpostește pe trei niveluri camere de provizii și un șopron, sub care se află lăzi mari de grâne.

Ansamblul bisericii fortificate prezintă interes național, fiind inclus pe Lista monumentelor istorice a județului Sibiu la poziția SB-II-a-A-12464. Clădirile care fac obiectul prezentului proiect sunt biserica evanghelică (cod monument: SB-II-m-A-12464.01) și incinta fortificată, cu acces fortificat, spații pentru provizii și anexe (cod monument: SB-II-m-A-12464.02). Din ansamblu mai face parte și imobilul parohiei evanghelice, cu două case parohiale situate în incinta alipită de partea estică a cetății bisericești. De asemenea, cetatea bisericească face parte și din ansamblul rural »Centrul istoric« (cod LMI SB-II-a-A-12463), care cuprinde clădiri de sec. XVIII-XIX.

2. AMPLASAMENT, DATE DESPRE LOCALITATE

Orașul Miercurea Sibiului (germ. Reussmarkt, magh. Szerdahely) se situează la o distanță de 34 km de municipiul Sibiu, pe drumul principal spre Alba Iulia. Înainte a aparținut politic de scaunul Miercurea și eclesiastic de capitulul Sebeș.

Începuturile localității, cum arată și denumirea sa, se leagă de un târg slav, în structura urbană păstrându-se piața mare centrală. Mai târziu așezarea a fost locuită și de secui, după mutarea acestora, spre sfârșitul sec. al XII-lea, fiind colonizați aici sași. Noua așezare s-a format la vest de piață, de-a lungul drumului care duce spre Sebeș,

fiind apoi parcelate și fronturile pieții, o nouă extindere având loc în direcția sud-estică, spre Sibiu. La început numărul locuitorilor s-a limitat la circa 40-50 de persoane¹.

Localitatea a fost prima dată atestată documentar în anul 1290, într-un document referitor la localitatea Boz, când la descrierea hotarelor acesteia se amintește că la sud se învecinează cu „*terris villae Ruhcmark*”². În 1291 este amintit Petrus Jung din „*Ruzmark*”, în legătură cu vânzarea fostei așezări Mondorf, aflate la est de Miercurea Sibiului.³ În 1330, între preoții decanatului de Sebeș este amintit preotul Nicolaus din „*Rusmark*”, fiind atestată totodată și apartenența localității la capitulul Sebeș⁴. În lista dijmelor papale din 1332-1334, este menționat preotul Konrad („*Chundradus de Foro Ruthenorum*”)⁵, pentru desemnarea localității fiind utilizat termenul de „*forum*”.

Scaunul Miercurea este amintit pentru prima oară într-un document din anul 1349; din acesta reiese și rolul principal al localității, de centru administrativ al scaunului Miercurea, ca și apartenența la cele 7 scaune din cadrul provinciei Sibiului.⁶ Datorită importanței sale, localitatea este amintită relativ des în documente, multe referindu-se la reprezentanți ai scaunului sau la numirea unor judecători regali. Altele, ca cel din 1456, relatează despre ocuparea unui teritoriu vast al scaunului Miercurea de către nobilul Mihail Gerendi din Nocrich. Multe se referă la diferite probleme de hotar cu așezările învecinate. De asemenea, pe baza impozitării din 1494 se poate deduce că scaunul trebuia să sufere mult de pe urma atacurilor turcești, fiind stabilite sume suportabile, mai mici, față de cele datorate în 1468.⁷

Dintr-o descriere a scaunului Miercurea aflăm că în jurul anului 1500 Miercurea Sibiului a avut o populație destul de mică, fiind amintiți 40 de gospodari, 3 săraci, un învățător și trei proprietăți părăsite⁸.

În 1590 se confirmă zilele pentru târgul săptămânal și anual, fiind consemnate și diferite divergențe cu alte localități, ca Apold, privind la dreptul de târg⁹.

Alte documente se referă la războaie și calamități. Astfel, în 1599 trupele lui Andrei Báthori staționează în localitate. În 1658 localitatea este atacată și incendiată de turci, în

¹ P. Niedermaier, *Die Reussmarkter Burg*, Die Woche, nr. 415, 28. XI. 1975, p. 6.

² Ub. I, 236-167.

³ Ub. I/186.

⁴ Ub. I./433.

⁵ *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae Illustrantia*, Seria I, 123, 125.

⁶ Ub. II / 60.

⁷ *Daten zur Geschichte des evangelischen Kirchengemeinde Reussmarkt*, L.K. 1981.

⁸ A. Berger, *Volkszählung in den 7 und 2 Stühlen, im Bistritzer und Kronstädter Distrikte vom Ende des XV. und Anfang des XVI. Jahrhunderts*, in: Kirchl. Bl. 1894/53.

⁹ G. Müller, *Stühle und Distrikte*, 1941/22.

1663 turcii staționează în apropiere. În 1704 Miercurea Sibiului este devastată de sârbii din trupele imperiale¹⁰.

Așezarea era locuită preponderent de către țărani, dar și de meșteșugari, care au aparținut de cinci bresle. În 1532 localitatea număra circa 60 de familii, în 1713 erau 68¹¹.

Din 1840 avem date despre înființarea unei asociații pentru sprijinirea agricultorilor¹².

Fig. 1. Miercurea Sibiului pe harta Ridicării Iosefine, sf. sec. XVIII.

Ansamblul bisericii fortificate are o poziție centrală în cadrul localității, fiind amplasat în partea nordică a pieței centrale. Clădirile înconjurătoare, datând din sec. XVIII-XIX, au de asemenea valoare de patrimoniu, fiind incluse într-un sit protejat.

Ansamblul este evidențiat pe toate cele trei hărți militare austriece din sec. XVIII-XIX, unde poziția sa centrală în cadrul localității apare în mod pregnant.

3. ISTORICUL ANSAMBLULUI, ETAPE DE CONSTRUCȚIE

Date istorice

În sec. al XIII-lea a fost construită o biserică de tip bazilical, cu navă centrală și două nave laterale, cu turn clopotniță înglobat în nava principală. Este posibil ca înainte de așezarea sașilor aici să fi existat deja o mică biserică de tip sală, tribuna caracteristică a turnului, caracteristică bisericilor secuiești, putând fi un indiciu al existenței timpurii a

¹⁰ *Daten zur Geschichte des evangelischen Kirchengemeinde Reussmarkt*, L.K. 1981

¹¹ P. Niedermaier, *Städtebau im Spätmittelalter*, 2004, p. 63.

¹² G.A. Schuller, *Neuer Volkskalender*, 1945.

bisericii. Bazilica s-a construit în a doua jumătate a sec. al XIII-lea, cu o suprafață de 200 mp, spațiul corespunzând la numărul presupus de circa 200 de locuitori din perioada edificării¹³. Biserica era înconjurată probabil în această perioadă numai de niște întărituri din lemn și pământ.

În evul mediu biserica a avut hramul sfântului Matei (*Hl. Matthias*). În 1330 este menționat primul preot din localitate, preotul Nikolaus de „*Russmark*”.

Mai târziu fortificațiile vechi au fost înlocuite de un zid de fortificație de formă ovală. Atacurile turcești care au avut loc în Transilvania în sec. al XV-lea au dus la măsuri de fortificare a bisericii, aceasta fiind transformată în scopul apărării. Într-un document din anul 1496 se menționează atribuirea de 10 guldeni bisericii, din casieria provinciei Sibiului¹⁴. Transformarea clădirii are loc după această dată, biserica fiind parțial reconstruită în stil gotic. Astfel, zidurile navelor laterale au fost supraînălțate, peste acestea fiind amplasate în interior galerii. Sub nivelul cornișei au fost deschise goluri de formă circulară. Turnul vestic a fost înglobat în mare parte în interiorul acoperișului, ultimul nivel fiind prevăzut cu un drum de strajă. Intrarea de pe latura sudică a primit un portal gotic¹⁵.

De asemenea, în această perioadă au avut loc lucrări importante de fortificare la zidul de incintă. Acesta a fost supraînălțat, prevăzut cu metereze, pe partea interioară fiind alipite camere pentru provizii, pe partea vestică cu pivnițe. Turnul de poartă a primit acoperișul actual în formă de pupitru și au fost construite două turnuri noi¹⁶. În sec. al XVI-lea, pe partea estică s-a construit un al doilea zid de fortificație, cu un turn ale cărui urme sunt vizibile și azi. În 1615 principele Gabriel Bethlen a donat pentru repararea turnului suma de 82 de florini¹⁷.

În 1783 biserica a fost din nou transformată în mod semnificativ, noile intervenții purtând amprenta stilului baroc. Navele au fost prelungite spre est, s-a construit un cor nou cu închidere poligonală, spațiul interior a fost boltit, tavanul de lemn al navei principale fiind înlocuit cu bolți care reazămă pe pilaștri, bolți noi realizându-se și peste nivelul superior al navelor laterale.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea s-a construit pe partea vestică o tribună pentru orgă, vechea tribună romanică a turnului fiind înzidită.

¹³ P. Niedermaier, *Die Reussmarkter Burg*, Die Woche, nr. 415, 28. XI. 1975, p. 6.

¹⁴ Quellen, 1880/220.

¹⁵ H. Fabini, *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Vol. 1, 1998, p. 602.

¹⁶ P. Niedermaier, *Die Reussmarkter Burg...*

¹⁷ Gedenkbuch/5.

Apartenența din punct de vedere stilistic

Biserica este de tip bazilical, păstrându-se mai multe părți și elemente de stil romanico, pe baza cărora clădirea poate fi încadrată ca fiind preponderent de stil romanico. În sec. al XV-lea a primit unele elemente arhitecturale gotice, dintre care se păstrează portalul gotic al ușii porticului de sud, cu terminație în formă de arc cu umăr.

De asemenea, o influență puternică asupra construcției a avut reconstrucția parțială din sec. al XVIII-lea, în stil baroc. Mai ales interiorul poartă amprenta acestui stil, bolțile și mobilierul fiind de factură barocă. Aici întâlnim și elemente clasiciste, cum sunt conformația pilaștrilor, sau elementele tribunei orgii, adăugată pe partea de vest a navelor în sec. al XIX-lea sau în primii ani ai sec. al XX-lea.

Etape majore de construcție

Determinarea principalelor etape de construcție s-a făcut atât pe baza unor date istorice și considerente stilistice cât și pe baza unor caracteristici constructive (existența unor rosturi, neșeserea zidăriei diferitelor părți ale construcției, păstrarea unor elemente înzidite (arce, ferestre), diferențe de material, etc. S-au reconstituit următoarele etape principale de construcție:

Etapă 1. Sec. XIII – faza romanică

Construirea unei bazilici în stil romanico, cu turn clopotniță pe partea vestică. Din aceasta s-au păstrat pereții navelor laterale, pereții cu arcade care despart nava centrală de colaterale, tribuna de vest a turnului (cu arcade înzidite) și turnul clopotniță. De asemenea, în pod pot fi observate ferestre circulare ale navei principale și ferestrele turnului (ulterior înzidite).

Fig. 2. Fereastră romanică înzidită

Fig. 3. Arcada înzidită a vechii tribune

În pod, pe perețele vestic poate fi observată urma vechiului acoperiș din această perioadă, zidăria turnului fiind țesută cu perețele fațadei numai până la această înălțime¹⁸.

Biserica a fost probabil înconjurată la început numai cu palisade, mai târziu fiind construit un zid de incintă oval cu creneluri, apărat și de un șanț cu apă. Accesul se făcea printr-un turn de poartă, cu hersă și pod ridicător. Pe baza comparării suprafeței incintei, de 2400 mp, cu numărul de 500 de locuitori, câți avea localitatea între anii 1332-1347, se poate presupune existența deja în această perioadă a fortificației¹⁹.

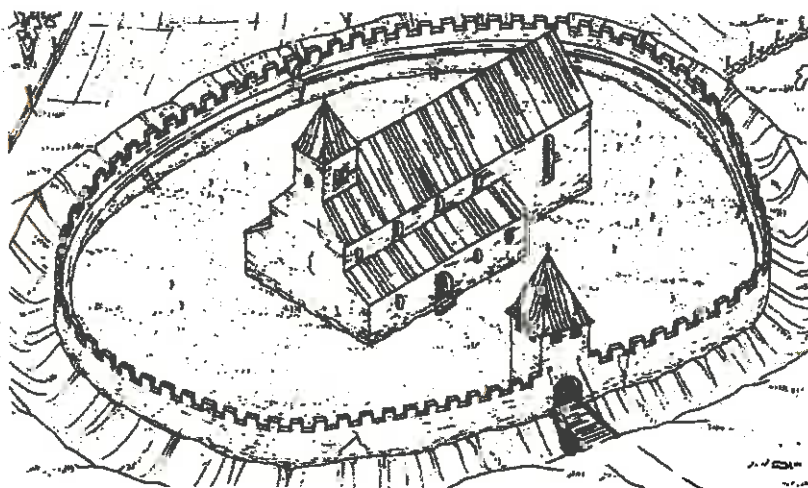

Fig. 4. Biserica cetate în jurul anului 1400 (după P. Niedermaier)

Etapa 2. Sec. al XV-lea (după 1496) - faza gotică

La cumpăna secolelor XV-XVI biserica a fost parțial reconstruită în stil gotic, fiind realizate mai ales lucrări de fortificare. Zidurile navelor laterale au fost supraînălțate, peste acestea fiind amplasate în interior galerii. Turnul vestic a fost înglobat în mare parte în interiorul acoperișului, ultimul nivel fiind prevăzut cu un drum de strajă. Intrarea de pe latura sudică a primit un portal gotic.

În pod se vede și urma acoperișului din această perioadă. De asemenea, pe perețele nordic din pod se pot observa urmele vechilor ancadramente și mulurile mutilate ale fostelor ferestre gotice, transformate ulterior în goluri circulare²⁰.

¹⁸ Vezi: Mihály Ferenc, *Studiu de mobilier*.

¹⁹ P. Niedermaier, *Die Reussmarkter Burg*, *Die Woche*, nr. 415, 28. XI. 1975, p. 6.

²⁰ Vezi: Mihály Ferenc, *Studiu de mobilier*.

Fig. 5. Urme ale ferestrelor gotice la fereastra circulară din pod

În această perioadă au avut loc și lucrări importante de fortificare la zidul de incintă, existând două turnuri, unul pe partea de est, ale cărui urme se pot observa pe zid, și turnul porții. Zidul a fost supraînălțat, prevăzut cu metereze, pe partea interioară fiind alipite camere pentru provizii, pe partea vestică cu pivnițe și încă două niveluri.

În sec. al XVI-lea, pe partea estică s-a construit un al doilea zid de fortificație, cu un turn ale cărui urme sunt vizibile și azi. Pe o fotografie din prima parte a sec. al XX-lea, aflată în monografia localității²¹, turnul era încă întreg.

Fig. 6. Turn de fortificație în grădina parohială, 1920

²¹ S. Acker, Reussmarkt – wie es einmal war, 1998, p. 36.

Etapa 3. 1783 – faza barocă

În 1783 biserica a fost parțial reconstruită, intervențiile purtând amprenta stilului baroc. Navele au fost prelungite spre est, diferențierea clară a zidăriei pe zona adăugată ulterior putând fi observată la nivelul podului, fiind construit și un cor nou cu închidere poligonală. Spațiul interior a fost boltit, tavanul de lemn al navei principale fiind înlocuit cu bolți baroce care reazămă pe arce dublouri și pilaștri adosați pereților despărțitori dintre nave. Bolți noi s-au realizat și peste cor și nivelul superior al navelor laterale.

Fig. 7. Zidărie din faze diferite de construcție
pod, perete sudic

Inscripția în limba latină de pe arcul de triumf se referă la această reconstrucție:
„Auctus, Favente Deo, populus extendere jusit templi parietes ad orientem qua propter ab hoc fulcro templi pars cum integro sanctuario raedificatur. Curantibus hoc opus: Dno Luca Ioanne Brenner ecclesiae past. Dno Michael Roth regis et Dno Samuel Georg Klein sedis iudicibus, Mich. Ludwig cum Michael Andreas aedit. A.D.MDCCLXXXIII.”

Mobilierul vechi din biserică datează din această etapă, inclusiv altarul baroc, datat conform inscripției aflate pe spate din 1760, amvonul și cristelnița de lemn.

Dezvoltarea ulterioară

Intervențiile care au fost operate la ansamblu după această perioadă au fost reduse.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea s-a construit pe partea vestică o tribună pentru orgă, arcele vechii tribune romanice a turnului fiind înzidite. Tavanul inferior al tribunei este decorat cu un tavan cu casete cu o decorație simplă, care continuă organic și în zona de trecere spre baza turnului, ușa având o decorație asemănătoare. Probabil din această perioadă datează și porticul sudic etajat.

Au avut loc și lucrări de completare sau de înlocuire a unor piese de amenajare. Astfel, orga, opera firmei Rieger, a fost montată în 1909. Cele trei clopote din turn datează din anii 1908, 1919 și 1929. În turn s-a montat un ceas mecanic.

Pe parcursul timpului unele elemente au dispărut, astfel două dintre turnuri, o parte a drumurilor de strajă (urmele grinzilor putând fi observate pe zid). Turnul porții a fost extins și transformat, dispărând vechiul turn cu drum de strajă, care se mai observă pe o fotografie din jurul anului 1900²². Faptul că locuința paznicului cetății a fost transformată se poate vedea și prin existența bolțișoarelor de cărămidă pe grinzi de metal la camerele aflate la etaj, caracteristice începutului de secol XX.

Fig. 8 Ansamblul cu turnul porții, înainte de 1900

4. INTERVENȚII ULTERIOARE – REPARAȚII

Au fost consemnate următoarele reparații mai ample²³:

- 1877 – lucrări de renovare la biserică (conform inscripție de pe zidul de incintă, în zona intrării în cetate)
- 1936-39 - zugrăvirea bisericii, în tonuri de galben și verde
- Anii 1960 - Schimbarea ferestrelor cu ferestre cu tâmplărie metalică.

²² S. Acker, Reussmarkt – wie es einmal war, 1998, p. 31.

²³ Conform date din Arhiva Consistoriului Superior al Bisericii Evanghelice din Sibiu

- 1978-1983 – lucrări de renovare la biserică și la cetate. Aducerea unor bănci noi de la biserică abandonată din satul Sâniacob. (1978-1980 – lucrări interioare; în 1980 – reparații după avarii produse de un trăsnet; 1980-1983 – lucrări exterioare).

- 1995-2005 – Lucrări de reparații realizate de HOG și de comunitate. Reparații la acoperiș (elemente de șarpantă, schimbarea totală a țiglelor de învelitoare).

- 2007-2008 – Reparații acoperiș (înlocuire țigle sparte, reparare elemente de șarpantă, completare jgheaburi și burlane), lucrări pentru eliminarea igrasiei (izolarea fundațiilor, drenaj), reparații tinichigerie, legarea burlanelor la un tub de canal subteran, conform proiect „Reabilitare ansamblul bisericii fortificate din Miercurea Sibiului, jud. Sibiu, proiect nr. 532/2005, elaborat de S.C. Birou de arhitectură Fabini SRL, Sibiu.

În permanență a avut loc efectuarea unor lucrări de reparații și întreținere curentă, care au dus la păstrarea în stare relativ bună a ansamblului.

5. DESCRIERE

Biserica de tip bazilical are dimensiuni medii, fiind formată din navă centrală, două nave laterale de aceeași înălțime, cor cu închidere poligonală, sacristie și turn clopotniță înglobat în nava centrală. Zidurile navelor laterale sunt sprijinite de contraforturi în trei trepte.

Nava principală este structurată în trei travei, spațiul fiind ritmat de două perechi de pilaștri dreptunghiulari, gemănați, pe care reazămă arce dublouri. Tavanul plan inițial a fost schimbat cu ocazia reconstrucției de la sfârșitul sec. al XVIII-lea cu bolți baroce.

Navele laterale sunt despărțite de nava principală prin pereți care păstrează arcadele romanice. Cu ocazia supraînălțării pereților navelor laterale, o boltire asemănătoare cu a navei centrale, o combinație între boltire cilindrică și în cruce (de fapt penetrații care străbat întreaga suprafață a bolții) s-a realizat și asupra acestor nave, nivelul inferior, aflat sub tribunele laterale, păstrând vechea boltire cilindrică.

Pe partea de vest a navei principale se află o tribună pentru orgă, adosată turnului, care se continuă pe părțile laterale cu două galerii amplasate asupra navelor laterale. Tribunele sunt accesibile prin două scări cu trepte de lemn, dispuse simetric pe capătul de vest, de o parte și de alta a turnului. Balustrada de lemn a tribunelor este vopsită în albastru.

Corul este despărțit de nava principală printr-o pereche de stâlpi circulari, cu antablament clasicist, care poartă două arce în plin cintru. Aceste elemente se

detașează de planul pereților atât în plan cât și prin diferențierea lor prin zugrăveală albă.

După transformarea sa în sec. al XVIII-lea corul a primit o lungime mai mare și o închidere poligonală. Pereții sunt și aici prevăzuți cu pilaștri, de același tip ca cei din navă. Spațiul se compune dintr-o travee de legătură cu nava principală, boltită asemănător cu aceasta și din absida corului, cu boltă barocă în calotă sferică cu penetrații. Pe partea nordică a corului există o sacristie, acoperită cu o boltă cilindrică cu penetrații și cu acoperiș într-o singură apă.

Fig. 9. Vedere interioară, spre cor

Biserica are două intrări, prin porticul de sud și pe fațada vest, sub turn. Intrarea sudică are o ușă cu ancadrament gotic, cu terminație în arc cu umăr, acoperit cu tencuială. Ușa de pe partea vestică este îngropată parțial în pământ, fostul său portal romanic fiind probabil mutat cu ocazia lucrărilor de reconstrucție pe partea sudică, fiind amplasat în fața ancadramentului gotic. Ușile sunt din lemn, cu rame și tăblii, vopsite în maro/bej portocaliu (intrare sud), respectiv în albastru deschis (intrare vest, ușă acces la baza turnului și ușă sacristie). Toți pereții sunt tencuiți și zugrăviți cu straturi de var multiple, cercetarea de parament nu a evidențiat urme ale unor picturi murale medievale, fiind descoperite doar unele urme de pictură decorativă mai târzie²⁴.

²⁴ Vezi studiu de parament

Pardoseala din biserică este dușumea de scânduri, cu o diferență de nivel între cor și navă de două trepte. La marginea spre navă a corului se află un chepeng de lemn, care închide accesul unui fost tunel. Tradiția spune că acesta ar fi făcut legătura cu piața centrală și cu cimitirul, urme ale unor galerii subterane fiind descoperite în piață în anul 1927²⁵. În sacristie pardoseala a fost înlocuită cu plăci de piatră artificială, pardoseala de la intrare, sub portic, fiind din plăci ceramice.

Zidăria pereților bisericii este alcătuită preponderent din piatră, cu intervenții ulterioare, ca pilaștri din sec. al XVIII-lea, din cărămidă. Zidurile din perioada romanică ale navei și turnului sunt clădite integral din piatră spartă și piatră de râu. Zidăria corului este construită din piatră și cărămidă, materialul pietros refolosit al vechiului cor fiind completat cu cărămidă. Zidăria fațadelor se află în același plan cu suprafața zidăriei fundațiilor. În exterior, zidurile navei sunt întărite cu contraforturi în trei trepte.

Fațadele sunt relativ simple, păstrând însă diferite elemente din etape mai vechi, vizibile sau înzidite. Singura decorație se află la porticul sudic, elementele de decorație de factură clasicistă, din stucatură, fiind diferențiate de planul fațadei prin zugrăvire în alb.

Fig. 10. Porticul sudic

²⁵ S. Acker, Reussmarkt – wie es einmal war, 1998, p. 31.

Ușa de la intrarea sudică are un ancadrament din piatră, cu închidere în arc în umăr. Acesta este așezat în spatele unui chener semicircular, care este un ancadrament romanic refolosit, probabil portalul de vest. Alte elemente valoroase sunt cele patru ferestre mici romanice, din piatră, aflate pe fațada vestică și la capătul vestic al fațadelor de nord și de sud. Una dintre acestea a fost repusă în poziție inversă, ceea ce arată o transformare mai amplă a peretelui pe care este dispusă.

Inițial biserica nu a avut soclu, pereții aflându-se în același plan cu fundațiile, situație care se păstrează pe fațadele vest, nord și est. La fațada sudică a fost realizat ulterior un soclu din ciment. La bazele contraforturilor de pe latura vestică se observă existența unor socluri de altă dimensiune, păstrate probabil dintr-o fază anterioară.

Biserica este tencuită integral, în a doua jumătate a sec. al XX-lea fiind aplicat pe fațade un strat de tencuială stropită, cu suprafață rugoasă, de culoare ocru închis. Pe fațada sudică, sub această tencuială s-a păstrat o tencuială pe bază de var, cu suprafața netedă, cu straturi succesive de zugrăveală, primul strat fiind de culoare bej²⁶. (*conform studiu parament*). Pe partea inferioară a pereților s-a folosit tencuială de ciment de duritate mare. Fațadele sunt colorate în ocru, pe fațada vestică poziția turnului fiind marcată printr-un chener alb. Parapetul drumului de strajă este vopsit în culoare maro, pe scânduri fiind prinse pe trei laturi cadranele ceasului.

Pe fațade se află ferestre de diferite forme și dimensiuni. Astfel, pe fațada navei alternează ferestre înalte cu închidere în arc în plin cintru și în arc frânt. Ferestrele cu terminație ogivală nu provin din fața de construcție gotică a bisericii, fiind o gotizare tardivă din sec. al XVIII-lea.²⁷ Deasupra acestora, la nivelul etajului fortificat, se află deschideri rotunde, care păstrează ancadramele ale unor ferestre din faza gotică, fiind posibil ca vechile ferestre să fie înzidite în perete. Partea inferioară a navelor laterale este prevăzută cu ferestre mai joase și late, cu închidere în arc de mâner de coș. Corul are ferestre înalte, terminate în arc în plin cintru. La nivelul podului există și aici două deschideri rotunde, la mijloc fiind o deschidere mare, probabil pentru introducerea unor materiale de construcții în pod. La etajul porticului de pe fațada sudică se află o fereastră mare, de asemenea cu terminație în arc în mâner de coș.

Ferestrele au tâmplărie metalică, cu geam simplu, fiind împărțite în ochiuri dreptunghiulare (la navă), respectiv pătrate (la cor). O parte a ferestrelor vechi de lemn se păstrează în clădirile anexe. Ferestrele sunt lipsite de ancadrament, numai fereastra

²⁶ vezi studiu de parament

²⁷ vezi studiu de parament

mare a porticului este înconjurată de un profil îngust, cu decorație clasicistă, zugrăvit în alb. Pe fațada vest și pe partea vestică a fațadelor nord și sud se păstrează goluri mici de ferestre din perioada romanică, realizate din piatră spartă și din piatră cioplită. Sacristia are două fereastre mai mici, cu tâmplărie de lemn.

Șarpantele navei și a corului sunt șarpante dulgherești, executate din lemn de stejar și gorun de bună calitate, fiind alcătuite la navă din 15 ferme identice, iar la cor din 8 ferme. Fermele navei sunt compuse din coardă, căpriori, arbaletrieri, popi, pane, traversă, moază și reazămă pe zidurile portante prin intermediul cosoroabelor. Conformația șarpantei arată că deși acoperișul a fost înlocuit de mai multe ori (urmele vechilor învelitori observându-se în pod, pe interiorul fațadei vestice) s-au refolosit atât modele mai vechi cât probabil și diferite elemente componente. Un studiu dendrologic ar putea da răspuns la aceste probleme.

Învelitoarea navei bisericii este în două ape, legătura cu învelitoarea corului fiind realizată printr-o teșitură. Pe această parte învelitoarea urmărește conturul corului. Sub acoperiș este o cornișă simplă, realizată din tencuială, pe un sistem de cărămizi, cu profil principal concav, care înconjoară biserica pe toate laturile. Sacristia are un acoperiș într-o singură apă. Învelitorile sunt din țigle solzi așezate simplu, țigle mai vechi fiind păstrate doar pe corpul sacristiei.

Turnul, amplasat în interiorul navei pe partea de vest, este zidit din piatră brută, la colțuri zidăria fiind țesută cu pietre cioplite. Parterul turnului este acoperit cu o boltă cilindrică, pereții turnului rezemând pe arce. În interior există o structură independentă de lemn. Accesul se face de pe o scară de lemn aflată peste navă, care se continuă până la nivelul de strajă printr-o scară aproape verticală. Deasupra, turnul are un nivel din lemn, cu drum de strajă, unde sunt amplasate și clopotele. La un nivel inferior se află mecanismul ceasului. Învelitoarea turnului este în patru ape, din țigle solzi așezate simplu, fără jgheaburi.

Zidul de incintă înconjoară tot ansamblul, fiind de formă ovală. Accesul în biserica cetate se face din piață, pe partea sudică, printr-un fost bastion de poartă, parțial transformat în locuința pentru paznicul cetății. Un acces mai vechi, lateral, a fost înzidit, poarta veche fiind păstrată în interior. De aici se putea intra la parterul turnului, care ar fi servit și ca loc de arest. La intrarea de la baza turnului se observă locașurile fostului sistem de blocare. Un alt turn a existat pe latura estică, urmele sale putând fi observate pe suprafața interioară a zidului.

Un zid ridicat mai târziu pe partea estică, la limita terenului casei parohiale, a avut de asemenea un turn de fortificație pe colțul nord-estic, azi dispărut.

Zidul este construit din zidărie neregulată din piatră brută și de carieră, cu inserții locale de cărămidă pe partea inferioară și din zidărie mixtă cu procent mai mare de cărămidă, cu porțiuni zidite numai din cărămidă, pe partea superioară, aflată peste fostul drum de strajă.

Pe trei laturi zidăria este aparentă, se păstrează numai puține urme de tencuială istorică. Pe latura sudică, spre piață, zidul a fost tencuit cu o tencuială stropită. O parte a zidului este vizibilă și din interior, pe partea de est, această porțiune fiind de asemenea netencuită. Pe această porțiune se observă urmele fostului turn de est, și a unei treceri zidite spre casa parohială.

Fig. 11. Intrare la parterul turnului de poartă

Fig.12. Zid pe partea estică, cu urme ale fostului turn și ale drumului de strajă

Zidul este sprijinit de contraforți realizați din zidărie mixtă din piatră și cărămidă, cu trei trepte, cu acoperăminte de țigle solzi și cărămidă, de dimensiuni diferite. În secțiune verticală zidul are o secțiune mai groasă pe partea inferioară, pe retragerea de pe partea superioară probabil fiind sprijinit drumul de strajă. Este prevăzut cu metereze,

guri de păcură și bovindouri fortificate. La partea de mijloc se află un brâu din cărămizi pline, tencuit cu ciment.

Coronamentul zidului este din țigle solzi, așezate pe un strat de mortar. O parte a zidului formează partea posterioară a clădirilor de depozitare, pe aceste porțiuni peste zid aflându-se coamele învelitorilor acestor clădiri.

Fig. 13. Zid de incintă, parte vestică

Incinta era dotată cu încăperi destinate să adăpostească în vremuri tulburi toți locuitorii satului, împreună cu animale și provizii. Este singura biserică cetate care are camere de provizii cu pivnițe²⁸. După trecerea pericolului năvălirilor turcești și tătare, camerele au servit la depozitarea slăninei și a grânelor.

Cele 18 pivnițe sunt despărțite prin pereți din cărămidă și sunt acoperite cu bolți cilindrice. Peste acestea se află tot 18 de cămări, accesibile din incintă prin intermediul unor podine de lemn. În fața lor, sub acoperiș, se află lăzi mari de lemn pentru depozitarea grânelor.

La nivelul superior se află alte 18 camere de provizii, pentru depozitarea slăninii, accesibile din drumul de strajă, care a servit și la deservirea meterezelor și a gurilor de păcură. Camerele de provizii de pe acest nivel au pereți din cărămidă, inițial tencuiți,

²⁸ J. Fabritius-Dancu, *Sächsische Kirchenburgen aus Siebenbürgen*, 1980.

fiind prevăzute cu uși de lemn spre drumul de strajă și ferestre mici cu zăbrele spre incintă. Planșeele sunt din lemn, cu grinzi aparente.

Fig. 14. Clădirea cu camerele de provizii

Pe partea sud-estică a incintei se află un șopron mare, tot pe plan circular, adosat zidului de fortificație. Are o structură de lemn cu stâlpi și grinzi, cu zece travei, cu trei stâlpi pe travee și un acoperiș într-o singură apă, cu învelitoare din țigle solzi. Și în această clădire se află lăzi mari din lemn pentru grâne, în total păstrându-se în tot ansamblul 27 astfel de lăzi²⁹.

6. AMENAJĂRI INTERIOARE, VALORI DEOSEBITE

Biserica dispune în general de puține elemente de detaliu mai bogat tratate. O valoare deosebită prezintă elementele intrării de sub porticul sudic. Ușa este prevăzută cu un portal gotic, cu terminație în arc cu umăr. Acesta este prins într-un chenar semicircular de piatră, cu profil simplu, fără decorații. Acest chenar este confecționat din același tip de piatră, de culoare roșiatică ca și ferestrele romanice, ceea ce duce la ipoteza că este un ancadrament romanic refolosit, probabil portalul vestic³⁰.

Alte elemente de valoare sunt ferestrele romanice, două aflate pe fațada vestică și câte una pe partea vestică a fațadelor de sud și de nord. Una dintre acestea are o

²⁹ Vezi Studiu de mobilier

³⁰ Vezi studiu de parament

poziție inversă, ceea ce arată reamplasarea sa pe această parte, prin urmare efectuarea unor intervenții majore pe această parte a bisericii. Aceste ferestre mici cu închidere semicirculară sunt confecționate din piatră spartă și din piatră cioplită, unele fiind realizate chiar dintr-o singură bucată de piatră.

Fig. 15. Portalul gotic sudic
cu chenarul semicircular romanic refolosit

Fig. 16. Fereastră romanică
reamplasată în poziție
inversă

În interior există mai multe elemente arhitecturale și piese de mobilier³¹ din sec. al XVIII-lea, în stil baroc, interiorul având o imagine unitară caracteristică acestui stil. O strană valoroasă, din 1760, se găsește sub tribuna orgii. În cor s-au păstrat 3 strane din sec. al XIX-lea. Valoarea prezintă și tronsonul de bănci din sec. al XVIII-lea, de sub tribuna orgii și băncile din sec. XVIII-XIX amplasate ulterior în navele laterale.

Băncile simple din navă, care nu prezintă o valoare deosebită, au fost aduse din biserica abandonată din satul Sîniacob, din zona Bistriței.

În zona corului există un amvon baroc din sec. al XVIII-lea și o cristelniță barocă de lemn, care se folosește și ca pupitru.

³¹ vezi studiu de mobilier

Altarul datat 1760 a fost realizat de către Simon Wolff și Johann Weiss. Tabloul altarului are în centru crucifixul, flancat de două sculpturi din lemn care reprezintă personajele biblice Moses și Aaron. Dedesubt se află o reprezentare cu cina cea de taină. Aceste elemente sunt înconjurare de o decorație barocă din coloane, pilaștri, volute și elemente vegetale.

Fig. 17. Altarul baroc din 1760

Încă înainte trebuia să existe în biserică un altar important, în 1702 Markus Fronius amintind de existența unui altar nou.

În cor, sub pardoseala din scândură se găsesc morminte ale unor persoane de vază din Miercurea Sibiului³², numele lor fiind consemnate pe inscripții aflate pe suprafața arcelor din spațiul de legătură dintre nave și cor.

Deasupra ușii sacristiei se află un epitaf al preotului Georg Hütter, din 1736, cu o inscripție în limba latină.

În turn se găsesc trei clopote, care datează din anii 1908, 1919 și 1929. Pe turn se află un ceas mecanic, cu trei cadrane, care în prezent nu mai este funcțional.

³² S. Acker, Reussmarkt – wie es einmal war, 1998, p. 34.

7. SINTEZA CERCETĂRII, RECOMANDĂRI

Biserica fortificată din Miercurea Sibiului prezintă atât valoare în ansamblu, prin îmbinarea armonioasă a elementelor componente realizate în epoci diferite cât și prin unele elemente de detaliu din perioada romanică, gotică și barocă. De asemenea, prezintă valoare tipologică și de unicitate, reprezentând un tip rar de cetate bisericească cu zid oval care adăpostește camere de provizii, numai aici existând camere cu pivnițe.

Recomandări

Având în vedere faptul că prezentul proiect are ca scop principal stoparea și remedierea degradărilor, efectuarea unor lucrări de reparații și conservare, este necesară în primul rând păstrarea elementelor valoroase, protejarea acestora în timpul lucrărilor.

Se recomandă următoarele:

- Lucrările de reparații se vor efectua cu o grijă deosebită, pentru a nu prejudicia în nici un fel ansamblul istoric. Materialele puse în operă vor fi identice sau compatibile cu cele originale.
- Intervențiile ulterioare de beton sau ciment se vor îndepărta unde este posibil, de asemenea tencuielile stropite, refăcându-se aspectul inițial.
- Dintre lucrările care țin deja de domeniul conservării-restaurării se remarcă curățarea și conservarea portalului gotic sudic, inclusiv a chenarului semicircular în care este cuprins și a ferestrelor romanice din piatră. Această lucrare se va efectua în mod obligatoriu de către un restaurator de piatră.
- O cercetare arheologică ar putea să ducă la identificarea nivelului de călcare inițial și a clarificării tipului inițial de pardoseală, o eventuală refacere a acesteia.
- Este necesară o reabilitare a tâmplăriei din biserică, în special a ferestrelor. Nu se recomandă în această fază refacerea tâmplăriilor inițiale de lemn, deși din acestea s-au păstrat mostre. Se permite înlocuirea ușii vestice de lemn degradate, lipsite de valoare istorică. Trebuie reabilitate ușile de lemn, atât cele din biserică cât și cele aflate în clădirea cu camerele de provizii, inclusiv feronerie originală.
- Conservarea altor elemente de lemn, ca balustradele tribunelor și tavanul de sub tribuna orgii, revopsirea lor în culori stabilite de restaurator. Efectuarea lucrărilor de

protejare contra agenților biologici la mobilier se va face de către un restaurator de specialitate.

- Restaurarea și punerea în valoare a clădirilor anexe, cu grijă deosebită pentru păstrarea elementelor originale. Repararea lăzilor de grâne, păstrarea acestora pe locul inițial. Într-un viitor mai îndepărtat, se propune amenajarea în aceste clădiri a unor spații cu funcțiuni adecvate (spații muzeale, de expoziție, camere pentru cazare în timpul verii, etc.)

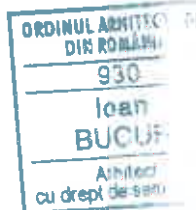
- Refacerea aspectului inițial al incintei cu pavaj din piatră de râu, înlăturarea trotuarelor din beton.

- Refacerea cromaticii inițiale a clădirilor, atât în interior cât și în exterior.

- Pe parcursul lucrărilor se va avea o grijă deosebită pentru păstrarea elementelor originale, ca tencuieli istorice (inclusiv în pod), zugrăveli decorative, elemente de lemn păstrate, etc.

Dr. arh. Olasz Gabriella

8. BIBLIOGRAFIE

- *** Documente din Arhiva Biroului de proiectare al Consistoriului Superior al Bisericii evanghelice din Sibiu.
- *** Documente și desene din Arhiva Consistoriului Superior al Bisericii evanghelice, din cadrul Centrului de documentare „Friedrich Tetsch” din Sibiu.
- Simon **Acker**, *Reussmarkt – wie es einmal war*, München, 1998.
- Hermann **Fabini**, *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Sibiu, vol I 1998 și vol. II 1999.
- Hermann **Fabini**, *Universul cetăților bisericești din Transilvania*, Sibiu, 2009.
- Juliana **Fabritius-Dancu**, *Cetăți bisericești ale sașilor din Transilvania*, Sibiu, 1980.
- Georg **Gerster**, Martin **Rill**, *Siebenbürgen im Flug*, München, 1997.
- Helmut **Klima**, Daten zur Geschichte des evangelischen Kirchengemeinde Reussmarkt, manuscris, Arhiva Biroului de proiectare al Consistoriului Superior.
- Paul **Niedermaier**, *Die Reussmarkter Burg*, Die Woche, nr. 415, 28. XI. 1975, p. 6.
- Paul **Niedermaier**, *Städtebau im Spätmittelalter. Siebenbürgen, Banat und Kreischgebiet [1348 – 1541]*, Köln Weimar Wien, 2004.
- Gernot **Nussbächer**, „Forum Ruthenorum”, Der Vorort des Reussmärkter Stuhles, în: Neuer Weg, XXXV, 10531/5 apr. 1983.
- Ioan Marian **Țiplic**, *Kirchenburgen der Siebenbürger Sachsen*, București, 2006.
- Virgil **Vătășeanu**, *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, București, 1959.